

Erilin Sanat Yaratımında Kadın İmgesi ve Feminist Başkaldırı

The Image of Female in Male Art Creation and the Feminist Revolt

Serkan İLDEN¹, Serap YILDIZ İLDEN², İ.M.V. Noyan GÜVEN³

^{1,2,3}Kastamonu Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Kastamonu

ORCID:

S.İ.: 0000-0003-0504-2886

S.Y.İ.: 0000-0003-4263-1671

İ.M.V.N.G.: 0000-0003-3072-0167

Corresponding Author:

Serkan İLDEN

Email: serkanilden1@hotmail.com

Citation: İlden, S., Yıldız-İlden, S. ve Güven, I. M. V. N. (2022). Erilin sanat yaratımında kadın imgesi ve feminist başkaldırı. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 12 (4): 766-781.

Submitted: 19.10.2022

Accepted: 22.11.2022

Özet

Tarih boyunca kadın imgesi, içinde yer aldığı kültürün bakış açısına paralel olarak biçimlendirilmiştir. Toplumsal yapı içinde kadına biçilen roller, kadın olma durumunun inanç sistemleri çerçevesinde değerlendirilmesi, ataerkil toplum yapıları içinde kadının ikinci sınıf olarak görülmesi gibi tüm olumsuz bakış açıları sanatta da karşılığını bulmuştur. Özellikle dini bağlamda kadının ilk günahın müsebbibi olarak görülmesi düşüncesi ve inancının etkisiyle ötekileştirilmiş olması fikri onun toplum içindeki konumunu da belirlemiştir. Fakat 1789 Fransız ihtilalinden başlanarak kadının toplumsal statüsü tartışılmaya açılmıştır. Ancak 1960'ların başı, 1970'lerin sonu ve 1980'lerden itibaren üç dalga halinde toplumsal yaşamda kendine yer bulan feminizm hareketi ile kadınlar sanat başta olmak üzere hayatın tüm alanında kendisine biçilen rolleri tartışma, başkaldırmaya, hakları için mücadele etmeye başlamışlardır. Bu makalede toplumun kültürel bir yansıması olan sanatsal yaratımlar da kadınların cinsel bir seyirlik obje olarak metalaştırılması kavramı üzerinde durulmuştur. Tarihi süreç boyunca kadına biçilen sosyal statü ve rollerin sanat eserlerine yansıması Rönesans'tan günümüze kadar kadın imgesi ele alınmıştır. Makale görsel araştırma yöntemleri ve literatür araştırması ile hazırlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kadın Hareketleri, Feminizm, Kadın İmgesi, Çağdaş Sanat, Sanat

Abstract

Throughout history, the image of woman has been shaped in parallel with the perspective of the culture in which it is located. All negative perspectives, such as the roles assigned to women in the social structure, the evaluation of being a woman within the framework of belief systems, and the fact that women are seen as second class in patriarchal social structures, have found their counterparts in art. Especially in the religious context, the idea that the woman is seen as the culprit of the original sin and the idea that she is marginalized by the effect of her belief has also determined her position in the society. However, starting from the 1789 French Revolution, the social status of women was opened to discussion. However, with the feminism movement, which has found its place in social life in three waves since the beginning of the 1960s, the end of the 1970s and the 1980s, women have started to argue about their roles in all areas of life, especially in art, to rebel and to fight for their rights. In this article, the concept of commodification of women as a sexual spectacle object in artistic creations, which is a cultural reflection of society, is emphasized. The reflection of the social status and roles assigned to women throughout the historical process on the works of art has been discussed from the Renaissance to the present day. The article has been prepared with visual research methods and literature research.

Keywords: Women's Movements, Feminism, Image of Women, Contemporary Art, Art

1. GİRİŞ

Kadın imgesi yüzyıllardır sanatın ve estetiğin vazgeçilmez bir unsuru ve ilham kaynağı olmuştur. Farklı hallerde ve tasvirlerde gördüğümüz kadın imgesi kuşkusuz içinde bulunulan tarihsel dönemi, o tarihlerdeki yaşam şeklini ve kültürünü yansıtmaktadır. Sanatçının içsel dünyası, estetik bakış açısı felsefi düşüncesi bu imgeleri bin bir farklı şekilde ancak ortak birçok alt metinde bizlere sunmaktadır. Dolayısıyla yaratılan eserin içsel yapısı aynı zamanda çağının özelliklerinin de yansımasıdır (Sankır, 2010: 18).

George Lukacs'ın dediği gibi, *"Her sanatsal oluşturma tarihsel toplumsal kökenlere dayanır"*. Sanatçı ele aldığı konular hakkında genelde gerçek yaşamdan etkilenir ve üretirken çeşitli konuları veya objeleri ele alır. Bu objeler içinde kadın imgesi sanat alanında en yoğun kullanılanıdır. Kadınların gerçek yaşamdaki yeri sanatçının düşsel dünyasında ne ifade ediyorsa sanatına da öyle yansır. Böylece aslında gerçekle bağlantılı ancak doğal ve gerçek olmayan bir tasarımla karşımıza çıkar. Bu da imgenin toplumsal anlam kazanmış halidir. Bulunduğu kültürel yapının cinsiyetçi tavrı sanatçıyı etkilemiştir ve resmettiği kadın imgesi, kadını gerçek ve doğal haliyle değil toplumun kadına biçtiği roller ve ideal estetik kaygısıyla yapay bir kadın figürüne dönüştürmüştür.

Erkeklerin, iktidar mücadelesinde kadınları alt etme istekleri her toplumda ve dönemde varolan bir olgu olmuştur. Bu iktidar istenci, kadınlara sınırlayıcı roller ve yerler verilmesiyle pekiştirilmiştir. İlk çağlardan bu yana erkek egemenliği altında yaşayan kadınlara annelik ve cinsellik ile bağlantılı roller dayatılmıştır. Verilen bu roller onları sınırlandırarak kontrol altında tutma çabalarının ideolojik araçları olmuştur. Eril iktidarın sanat yaratımını ele almak için öncelikle eril'in iktidar olma hikâyesinde kadının yeri önem taşımaktadır. Zeus tarafından yaratılan ve yaradılışında meraklı kılınarak eline tutuşturulan kutuyu açıp insanlığa türlü kötülükler, hastalıklar yayan Pandora, kutuda kalan umutla kadınlığın ilk günlerinden bugünlere gelene kadar nasıl yargılandığı ve nasıl konumlandığına dair bize bilgiler vermektedir (Sagaert, 2017, 25-26). Zira özellikle tek tanrılı dinlerde cennetten kovulmaya sebep olan varlık, ilk günahın sembolü olan kadın olarak sunulmaktadır. Kadınların günahları Mitolojide pek çok kez karşımıza çıkmaktadır (Karaca, 2014: 85-87).

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Ataerik toplumların kadın ile ilgili söylemleri ve imgelemleri kadının cinsel bir obje olması ve içinde var olduğu toplumda ikinci sınıf olarak görülmesi şeklinde gerçekleştiği görülmektedir. Toplumsal değişimin önemli hamlelerinden birisi olan tarım toplumundan sanayi toplumunda geçiş süreci sadece demografik yapının değişmesi ile sonuçlanmamış, kentler içinde yeni yeni sınıfların oluşmasını da sağlamıştır. Oluşan bu yeni burjuva, kentli, varoş topluluklar, içinde yer aldıkları kültürler üzerinde de etki alanları oluşturmuştur. Artık hakim sınıf olan burjuva karşısında yer alan diğer toplum üyelerinin, bireysel ve toplumsal bazda özgürlük taleplerinin artması, buna bağlı olarak eşitlik ve demokrasi gibi insan hakları ile ilgili konularda düşünsel ve eylemsel hareketlilikleri de beraberinde getirmiştir. Sanayinin insan yaşamına olan etkileri sadece ekonomik boyutlarla sınırlı kalmamış, bilim ve sanat alanlarının gelişmesine de katkı sağlamıştır. Toplumsal çerçevede din eksenli söylemlerin dışında seküler bir bakış açısının da güçlenmesi sonucu, bireysel özgürlük, sınıf farklılıkları ile mücadele gibi alanlarda da toplumsal hareketler hem sosyal hem de siyasi alanda boy göstermeye başlamıştır. Ancak tarihin tüm süreçleri boyunca erkeklerle birlikte her türlü dönüşüm ve değişimin bir parçası olan kadınlar, yine ötekileştirmeden kurtulamamış, eril iktidarın tahakkümü altında kalmıştır.

Gelişen ekonomik şartlar ve toplum düzeni içinde bir sitem olarak gelişen kapitalizm bu süreç içerisinde hâkimiyetini kurarak üretimi ailelerden alarak kamusal alana aktarmıştır. Kentli yeni

zengin ve burjuva erkek sınıfı bu dönem içerisinde imalathane, atölye ve fabrika gibi üretim merkezleri eliyle üretimi evlerden dışarıya taşımışlardır. Ancak erkek sınıfın sanayi ile biçimlenen üretim sahasında yer almasına karşı kadınlar evin içinde kalarak üretimden uzaklaştırılmış ve bir nevi toplumsal izolasyona tabi kalmışlardır. Bu izolasyon sadece ev içinde kalma olarak gerçekleşmemiş 19. yüzyıl ile birlikte başlayan değişim rüzgarlarından olan eşitlik, insan hakları, adalet gibi konularda da sürmüştür. Her ne kadar Fransız ihtilali ile bir şekilde kadın hakları ile ilgili söylemler ortaya atılmış olsa dahi özellikle 20. yüzyıl ile birlikte kadınlar her alanda karşılaştıkları ikinci sınıf olmaya mecbur bırakılma önyargısına karşı hareketlenmişlerdir. Bu hareketlerin ortak bir tavrı olan feminist hareketler sadece toplumsal yapı içinde ötekileştirmeye karşı koymaya çalışmamış aynı zamanda sanat alanında da bir başkaldırı olarak kendinden söz ettirmiştir (Albayrak ve Deniz-Anamur, 2020:691-692).

Kadınların yaratıcı birey olarak sanat alanında kendilerine geniş manada yer bulmaları her ne kadar 20. yüzyıl ile gerçekleşmiş olsa da sanat tarihi boyunca görsel bir imaj olarak eserlerde her daim var olmuşlardır. Ancak cinsel bir meta, bakılan ve bu bakıştan haz duyan olarak sanat yaratıları içerisinde yer alan kadın imgesi, dini ve kültürel bakış ve yaklaşımların etkisiyle daha çok aşağılamalara maruz kaldığı görülmektedir. Bu çalışmada kadınların toplumsal yapı içinde ötekileştirilmesi ve bununla birlikte sanat yaratılarında metalaştırılması olgusu karşısında, bireysel hak ve özgürlüklerini arama, nesne olmak yerine özne olma karşı duruşlarının simgesi olan feminizm hareketi çerçevesindeki eylemsel süreçleri irdelenmiştir.

3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

İnsanlık tarihi boyunca kadın imgesi günaha davet eden, ilk günahın sebebi olan, çoğalmak için gerekli olan cinsel bir meta, güzelliği ile çekici bundan dolayı bakışın merkezi olan ancak şeytani vb. pek çok olumsuz yaftalamalar ile anılmıştır. Mitolojilerden başlanarak 20. Yüzyıla kadar süren bu yakıştırmalar toplumsal statü olarak kadının ikinci sınıf bir insan görülmesine neden olmuştur. 1960'lardan itibaren kadın hareketlerinin başlaması ile birlikte kendi bedeni üzerinde karar verilen, metalaşmış bir imaj olarak görülmeye başkaldıran kadınlar özellikle sanat alanında işin içine kendi bedenlerini de katarak itiraz etmeye başlamışlardır. Eril iktidarın söylemleri ile biçimlenen bir yaşam ve toplumsal statüye karşı olan bu başkaldırı sınıf mücadelesinin de bir yansıması olmuştur. Kadınların toplumun önemli bir parçası olduğu, olması gerektiği söylemi etrafında gelişen kadın hareketleri, özellikle sanat tarihi içinde sanat nesnesi olan kadın imgelerinin, kendisine bakılmaktan hoşlanan ve bunu sunmaktan geri kalmayan olarak lanse edilmesine karşı çıkmışlardır. Kadın sanatçıların neden sanat tarihinde hiç büyük kadın sanatçı yok? sorusuna karşın erilin beğenisi ve karar erki olmasından dolayı bu fikrin oluştuğu bununla birlikte ataerkil toplumların kültürel yapılanmasının da böyle bir tutumun oluşmasında etkili olduğunu söylem ve performansları ile ortaya koyduğu görülmektedir. Çalışma, sanat tarihi boyunca kadın bedeninin temsili noktasında metalaştırma ve ötekileştirme bağlamında konuyu ele almış olup, tarihi süreç içinde betimlenen kadın bedeni ve 20. Yüzyıldan itibaren karşı hareket olarak feminizm düşüncesi bağlamında kadın temsili sorununu irdelemesi bakımında önemli olarak görülmektedir. Ayrıca daha sonra bu alanda yapılacak çalışmalara kaynaklık etmesi bakımında da yarar sağlayacağı ve katkı vereceği öngörülmektedir.

4. YÖNTEM

Literatür araştırmaları ve görsel araştırma yöntemleri ile hazırlanan bu makale çalışmasında, alanda yer alan ulaşılabilen kaynaklar irdelenmiş, görsel ve yazılı kaynakların karşılaştırılması ve yorumlanması kuramsal alt yapı oluşturulmuştur. Tarihi süreç içerisinde eril iktidarın bakış açısı ile ortaya konulan sanat eserlerinde yer alan kadın bedeni temsili yapıtlar üzerinden incelenmiştir. Bu nesneleştirme düşüncesi karşısında feminizm hareketi ile oluşturulan karşı söylemler yine yapıt okuma ve eser analizleri yoluyla anlatılmıştır.

5. BULGULAR

Avrupa sanatında Rönesans dönemi kadınların erotik görüntülerinin sıkça kullanıldığı bir dönem olmuştur. Çıplak kadın resimlerinin diğerlerinden fazla rağbet görmesi ve burjuva tüccarların talepleri doğal bir yönelime sebep olmuştur. 16. Yüzyılda yapılan “Uyuyan Venüs” ilk çıplak Venüs’tür. Bu tarihten sonra resmedilen Venüslerde bir patlama yaşanmış ve tablolarla kadınlar olağanüstü güzellikte resmedilerek erotik pozlarla izleyiciyi etkilemiştir. Bu dönemden itibaren kadınlar çıplaklık fetişizminin kurbanları haline gelerek görsel yayınların vazgeçemediği cinsel nesnelere dönüştürülmüştür (İlden, 2018: 1179).

Orta çağın sonuna doğru edebiyatta benzer yaklaşımlarla kadın ahlaksızlığına vurgu yapar. Dahası orta çağın sonlarına doğru kadının gerçekten şeytanlaştırılması ortaya çıkar. Avrupa’da 13. yüzyıldan itibaren başlayan vaazlar kadın düşmanlığını daha da artırmıştır. Örneğin 1330’larda Alvaro Pelayo tarafından yazılmış olan La Plainte de l’Eglise isimli kitap “kadının yüz iki kötülüğü ve ahlaksızlığının yer aldığı adeta bir katalogdur ve maalesef bu dönemlerde yaşayan ve erkekler için ideal beden güzelliğine sahip olmadığı düşünülen kadınlar için her şey daha zordu. Çirkinliğe mahkûm edilen kadınlar kötü ahlaklarının dışa vuruşunu temsil ettikleri görüntüleriyle yaşayacakları manastırlara gönderiliyorlardı. Genç kızlar bu şekilde cezalandırılırken kadının yaşlı oluşu büsbütün konu oldukları sanat yapıtlarından da anlaşılacağı üzere cadı olarak tasvir edilerek aşağılamayı ve dışlanmayı gösterir. Sanat alanında Francisco Goya’nın ve Quentin Metsys gibi sanatçıların eserlerinde biçimsiz ve çirkin kadın tabloları görebilmek mümkündür. Ortaçağ döneminde dini sebepler etken olarak gösterilerek, kadınlar kiliselere yaklaştırılmamakta, mirastan pay alma ya da eşlerinden boşanabilme gibi haklar verilmemekteydi. Hatta yine dini etkenler nedeniyle ikinci sınıf, kötülüğün sebebi görülmekteydiler. Sıra dışı olabilen, farklılıklar gösterebilen, hâkim düşüncenin aksine olabilen kadınlar cadı olarak nitelendirilebilmekte, bundan dolayı da yakılmadılar. Ancak cadıların yakılması, yakılarak kötülüklerinden korunulabileceği düşüncesi modern dönemlere gelindiğinde feminizmin olgusuna esin kaynağı olacak ve hatta cadılar Feminizmin simgesi olacaklardır (Akalin ve Baş, 2018: 117).

Resim 1. Hieronymus Bosch, Beehive and witches, 1465-1516 arası (URL-1).

Resim 2. Adriaen van de Venne, Beautiful and Ugly, 1628 - 1634 (URL- 2)

1600'lü yıllardan 1800'lü yıllara kadar 19. yüzyıla kadar kadınların çirkinliği yalnız toplumsal statülerinden ve yaşam koşullarından değil, aynı zamanda evlenmemiş (evde kalmış), yaşlı, isyankar ve entelektüel kadınlar olmaları da çirkin bulunmaları için birer sebeptir. Erkek egemen düşüncenin kadın bedeni üzerinde güzel, çirkin bağlamında karar veriyor olabilmesi arzu nesnesi olarak görülmelerinin de bir sonucudur. Zira kadınlar; dostlar arasında düşmanlık yaratan, acı ancak yaşamın süreci içinde gereklilik duyulan, yaşayan, nefes alan birer felaket, tabiatın albenili renklerle süslediği kötü bir tasviri olarak tanımlanmaktaydılar (Salmann, 1996: 62-65).

17.yüzyılda Fransız devriminden sonra güç kaybeden Kilise sanata yönelir ve dini duyguların yüceltilmesi konusunda üretimde bulunmalı için sanatçıları teşvik eder. Kadına duyulan kaygı ve aşağılamanın yanı sıra dine hizmet verme amacıyla Meryem Ana figürü seçilmiştir. Gotik resim sanatında sanatçılar şefkat, duygusallık ve ilahi bir üslup ile resimler üreterek, kadınların dini buyruklar altına girmelerini amaçlamış ve Meryem'e özendirmişlerdir. Kucağında İsa tasvirleri ile kutsal kadın ve kutsal anne imajı ile kadınların bilinçaltı hedeftedir (Akalin ve Baş, 2018: 117).

Resim 3. Correggio, Virgin and Child with an Angel, 1520 – 1524 (URL-3).

Barok dönemde ise kutsal Meryem'in bekâreti yüceltilmiştir. İktidara tek başına sahip olmak isteyen erkeklerin, kadınları kontrol altında tutma hevesiyle manipüle aracı olarak kullandığı bekâret konusu birçok sanatçı tarafından resmedilmiştir.

18.Yüzyılın sonlarına doğru değişen toplumsal ve ekonomik koşullar bireyciliğin ön plana çıkmasını sağlamıştır. Ticaret yoluyla zenginleşen burjuvazi soyluluğun yerini almış ve sanatçılar halk değerlerine sarılmaya başlamışlardır. Bu bağlamda burjuva değerlerini yücelten tablolarıyla bilinen dönemin ünlü sanatçılarından L. David'in "Madam Recaimer" tablosunda yüksek sosyete mensup kadın tasvirini görüyoruz. Madam Recaimer'i bu tabloda o döneme ait gösterişli bir mekanda çıplak ayaklarıyla doğal güzelliği, gençliği ve yumuşak başlı eş idealinin yansıtıldığı haliyledir (Işıkören, D., 2015: 119).

Resim 4. Guido Reni, The Assumption of the Virgin, 1580 (URL-4)

Resim 5. Jacques Louis David, Madame Recamier, 1800 (URL-5).

Victoria dönemine bakıldığında ise kadının toplum hayatındaki yerinin ev içi düzenleyicisi, insan neslinin devamını sağlayan taşıyıcı ve erkeğin süs eşyası olduğunu görürüz. Bu Dönem de toplumsal huzur ve düzenin devamlılığı için istenen kadının pasifliğini sürdürmesi ve zayıflığını kabullenmesidir. Bu bilinçle işlenen tablolarla gördüğümüz çoğu zaman ölü ya da uyuyan cansız bedenlerdir. Bazen bu ölüm tasvirlerini pasifize edilen kadın imajından ziyade tehlikeli bulunan kadının yok edilmesine uzanan şiddet temaları izler. Alman ve Belçikalı birçok sanatçı şiddet ve ölüm temalı eserler üretmiştir (Bagherifam, 2019: 7).

Resim 6. George Frederic Watts, Found Drowned 1850 (URL-6).

Resim 7. Xavier Mellery, Immortality, 1890 (URL-7)

Kadın imgesini olduğu gibi hayatın içinde ve dönemin koşullarında sosyal yaşamın ağır sorumluluklarını yerine getirirken yansıtan gerçekçi ressamların varlığını da belirtmek gerekir. Gerçekçi ressamlardan Millet'in "The Gleaners" (toplayıcılar) ve Daumier'in "Çamaşırcı Kadın" tabloları kadınların toplumsal gerçekliğini gözler önüne serer.

Resim 8. Jean François Millet, "The Gleaners", 1857 (URL-8).

18.yüzyıl sonundan günümüze kadar ise "kadın imgeleri" büyük ölçüde estetik ve pornografik görüntülerle sunulmaktadır ve erkek bakış açısının sınırlılığında kurtulamamıştır.

Kadın bedeni cinsellik olgusunun pratik nesnesidir ve cinsellik içgüdüsünün hizmetindedir. Kadınlar çoğu resimde, dönemin güzellik anlayışına uygun şekilde cinsel çekiciliği ön planda resmedilmiştir. Yaratması beklenen etki ise izleyicinin cinsellik nesnesi biçiminde kalıplara sokulmuş kadın imgeleri karşısında haz duyması, ona sahip olmak yahut benzemek istemesidir. Zira sanatçı hayatta var olanları, hayata etki edebilen düşünceleri, gerçek ile en uyumlu ve hatta en gerçekçi haliyle eserine dönüştürebilendir (Afşar, 1987: 64-65).

Resim 9. Jules Joseph Lefebvre, Mary Magdalene In The Cave, 1876 (URL-9).

Rubens'in kadın imgelerinde de kadını çoğunlukla çıplak görürüz. Günümüz güzellik yarışmalarını andıran ünlü eseri "Paris'in Yargısı" nda haz nesnesi olarak görülen çıplak kadınları gözetleyen erkekleri resmetmiştir.

Bu bilgiler ışığında kadın imgesi eril iktidarın yarattığı sanatta kimi zaman azize, kimi zaman cinsel nesne, kimi zaman kutsal anne gibi dönemine ve yaratmayı amaçladığı etkiye göre farklı ifade edilmiştir. Sanatçının bilincinde oluşan kadın imgeleri, erkek bakış açısının hâkimiyeti altındadır. Sanatçılar kadınların toplumsal rollerine, kadın olmaktan kaynaklanan haklarına saygı göstermeyerek, kadın bedeninin doğal nitelikleri cinsellik içgüdüsünün hizmetine sunulmuştur. Bilimde olduğu gibi sanatta da hâkim olan eril bakış açısı, kadınların eksik ve yanlış anlatımlarla sunulması, negatif kodlarla kolektif bilince yerleştirilmesine sebep olmuştur.

5.1. Feminist Olgu Bağlamında Sanat Yaratımıyla Kadın İmgesi

Kadın ile ilgili tüm olgular yani cinsel kimlik, toplumsal konumlandırma ve en önemlisi kadın olmak içinde yaşanan toplumun ataerkil tutumundan kaynaklı problemler çerçevesinde ele alınmaktadır. Tarih boyunca hep ötekileştirilmiş, ikinci plana atılmış kadınların mevcut ataerkil düzen ile kavgalı olmasının sebebi bundan kaynaklanmaktadır. Kadının nesneleştirilmiş bir meta olarak görülmesi düşüncenin karşısında kendini içinde özene olarak görme, gösterme gayret ve çabası feminizm hareketinin çıkış noktası olarak kabul etmek doğru olacaktır. Zira toplumların insan hakları üzerinde düşünsel ve eylemsel süreçleri ve buna bağlı olarak hem siyasi hem de sivil hak arayışları kadın mücadelesinin de başlangıcını oluşturmuştur (Deniz,2017:493).

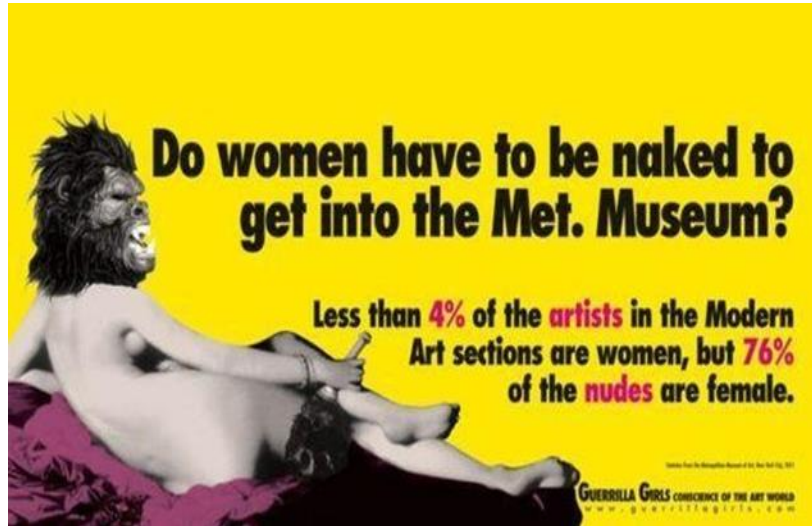
Feminizm, Latince'de "kadın" anlamına gelen femine sözcüğünden türemiş olup isim babası ise sosyalist Fransız filozoflarından, Charles Fourier (1772-1837)'dir (Batu, 2019; 136). Fourier toplumun sosyal bakımdan ilerleyebilmesinin tek koşulu olarak, ikinci sınıf olarak görülen kadınların, hakları olan erkeklerle eşit toplumsal statülerinin kendilerine verilmesi olduğunu ifade etmiştir (Batu, 2019; s.136). Bununla birlikte feminizm fikrinin tarihsel gelişim çizgisi irdelendiğinde, onu tanımlayan tek ve kabul edilmiş bir tanımının olmadığı görülür. Heterojen bir hareket olan feminizm içerisinde farklı pek çok akıma ve yaklaşıma yer vermiştir. Bundan dolayı sadece feminizm olgusundan bahsetmek, tanımı yapılan kesin bir feminizmden bahsetmekten

daha doğru olacaktır. Genel anlamda feminizm; 19. yüzyıldan itibaren kadınların kendilerini baskı altında tutan, toplumsal cinsiyet hiyerarşisi ile biçimlendiren düzene aykırı bir bakışla hem politik hem de karşı mücadele yöntemleri geliştirdikleri bir hareket olarak tanımlanabilmektedir (Batu, 2019:136).

Fransız devrimi ile birlikte, toplumsal sınıf mücadelesinin bir yansıma olarak kadınların erkekler ile eşit oldukları, olmaları gerektiği düşüncesi dillendirilmeye başlanmış, eşitlik, özgürlük, dayanışma gibi kavramlar kadın hakları savunucuları için de önemli çıkış noktaları olmuştur. İlk kez bu dönemden itibaren cinsiyet ve cinsiyet eşitsizliği gibi teorik çalışmalar başlandığı görülür. Ancak feminizm 20. yüzyılın ikinci yarısının başından itibaren 1960'lı yılların başı, 1970'lerin sonu ve 1980'li yıllardan itibaren üç dalga halinde kendini göstermiş, böylelikle feminizm hareketi, kendini yenileyerek ilerleme kaydetmiştir (Gürses, 2019: 7).

Kısacası feminizm hareketi toplumsal, ekonomik, demokratik ve sanat alanlarında kadın öznesini irdelemekte ve ele almaktadır. Toplumun sosyal bağlamda her alanında var olan kadının kendi haklarının mücadelesi olarak tanımlanabilir. Belirtildiği üzere toplumun her alanında ve koşulunda var olan kadının, haklarını savunması diyebiliriz (Aydın, 2019: 92). Başlatılan bu hareket; kadınların haklarının savunması, erkeklerle toplumsal cinsiyet eşitliği, eşit hukuki haklar gibi konuları sanat aracılığı ile dile getiren sanatçılar tarafından ele alınmış ve halen daha sürdürülmektedir (Gürses, 2019: 8).

1969'da aslında kadın sorunlarıyla çok da ilgilenmeyen "Women Artists in Revolution: WAR" (Kadın Sanatçılar Devrimde) isimli ilk örgüt kurulmuştur. Ardından "Ad Hoc Committee of WomenArtists" (Kadın Sanatçılar Geçici Komitesi) ve "Women in theArts" (Sanatta Kadınlar) gibi farklı isimlerle birçok örgüt kurulur. "Feminist Sanat Enstitüsü" bugün halen varlığını sürdürmektedir (Akalin ve Baş, 2018: 123). Ancak 1985 yılında bir araya gelen bir grup Amerikalı kadın sanatçının oluşturduğu "Gerilla Kızlar" ise sanat tarihinde cinsiyet ayrımcılığının yıkılması için feminizmi eylemlerinde aktif olarak kullanmıştır. "*Kadınların müzeye girebilmek için çıplak olmak zorundalar mı?*" sorusuyla yayınlanan afişleri ile sanatta kadın bedeninin seyirlik bir cinsel nesne haline getirilişine ve cinsiyetçi tavrına eleştirel bir bakış açısı yaratmayı başarmıştır (Antmen, 2009: 239-244).

Resim 10. Guerilla Girls, "Poster", 1989 (URL-10).

Çok yakın zaman kadar sanat eserlerinin saklandıkları alanlarda yani, müze ve koleksiyonlarda kadın sanatçıların yapmış olduğu eserlere rastlanılmamakta, neredeyse sanat tarihi boyunca önemli eserler vermiş hiçbir kadın sanatçının olmadığı kanısı uyanmaktaydı. Ancak son 30-40 yıl içinde, özellikle de feminist hareketin de etkisiyle, geçmişin tozlu rafları

arasında kalmış kadın sanatçıların izi sürülebilme, neden sanat tarihi boyunca yok sayıldıkları konusunda fikirler üretilebilmektedir. Feminist eleştirinin en önemli makalesi kabul edilen Nochlin'in "Neden Hiç Büyük Kadın Sanatçı Yok?" çalışması, kadın sanatçıların ötelenmiş ve hatta ötekileştirilmiş olmasının nedenleri üzerinde dururken, bu konuda pek çok soruyu akla getirmiş, sorulan bu yeni soruların verilecek olan cevaplar kadar önemli olduğunu vurgulamıştır. Soruları ve cevapları kendi içinde tartışan Feminist eleştiri, aynı zamanda, bu hareketin kuramsal alt yapısının oluşmasında da önemli katkı sağlamıştır. Zira ayrı ayrı cinsiyet farklılıkları gözetilerek sanat yaratımlarını ortaya koyan sanatçı bireylerin hem cinsleri etrafında kurdukları sanat çevreleri ve eserleri bağlamında kadın ve erkek sanatçı ayrımının sebeplerini irdeler. Cinsiyetçi yaklaşımın sonucu olarak ötelenen kadın sanatçıların estetik bakışları da yine sorgulanan sorular arasındadır. Sanat yaratımında kadın izlerini toplumsal bazda irdelerken, kültürel ve tarihsel olguların, kadın sanatçıları eliyle üretilmiş eserlerdeki yansımaları da yine merak edilenler arasındadır. Öte yandan reel ya da düşünsel bağlamda sınırları çizilmiş alanlar içine sıkıştırılmış kadın fikrinin yaratım süreçleri üzerindeki etkileri de yine incelenen alanlar arasındadır. Politik estetiğin seçkin yaklaşımının sonucu olan ötekileştirilen kadın ve kadın sanatçı imajında köklü değişimlerin ve dönüşümlerin olması gerekliliği de yine bu hareketin taleplerindedir (Antmen, 2008, s. 11-12'den Aktaran Aydın, 2019: 95).

Feminist hareket içinde yer alan kimi sanatçı ve eleştirmenler 1970'lerin başından itibaren kadın bedeni üzerinden oluşturulmak istenen değersizleştirme düşüncesine, çeşitli sergiler, sanatsal etkinlikler ve konferanslar ile karşı çıkmışlar, toplumun hâkim yapısı olan masküler oluşumu ifşa etmişlerdir. Özellikle Orenstein yeni yeni oluşmaya başlayan kadın izleyici çevresine dikkat çekmeye çalışmış ve beden anlamında kadın imgesinin ve kadın deneyimlerinin incelenmesinin önemini vurgulamıştır (Antmen, 2008:33). Artık önemli olan kadın ile ilgili konuların en önemlisi olarak da kadın bedeninin yine kadınlar tarafından anlamlandırılmasıdır. Kadınların kendilerine ait olan hayat deneyimlerinin ve estetik olgusunun bu anlayış üzerinden biçimlenmesidir.

1973 yılında Gornick; kadınların kendi deneyimlerinin merkezine ulaşmaları gerekliliği üzerinde konuşurken, ancak böyle yaparak kendi hayatlarını değiştirebileceklerini vurgulamaktaydı. Zira kim ve ne olduklarını görebilme bilincine ulaşmaları durumunda, kendilerini tam olarak tanımlayabileceklerini, erkek egemen söylem üzerinden oluşturulmuş kültürel konum sürecini böylelikle değiştirebileceklerini ifade etmekteydi. Eril toplum yapısının hâkim düşüncesi çerçevesinde oluşturulan kültürel konumlamada kadının yerinin yine erkek tarafından belirlenmiş olması, bilinç düzeyinde insan varoluşunun erilleştirilmesi metaforunu da doğurmuştur (Antmen, 2008: 34).

Tüm bu genel tanımlamaların ve söylemlerin işaret ettiği üzere feminist sanat kadın imgesini eleştirirken, üzerinde toplumsal uzlaşa sağlayacak, değiştirilmesine katkı sağlayacak yolları araştırarak sunmaktadır. Geçmişte salt cinsel obje olarak düşünülen ve edilgen kılınarak idealize edilen kadın bedeninin, bu durumuna karşı çıkan farklı anlatım yolları ararlar. Sanatta yer verilen kadın imgelerinin aslında daha karmaşık ve farklı anlamları somutlaştırdığı görüşü yaygındır. Bakire, ilahe, anne bazen de fahişe, cadı, ucube olan kadın imgelerinin değişik tarihsel koşullarda eril iktidarın temel eğilimlerini yansıtan farklı ifadelerle görmekteyiz (Aydın, 2019:95).

Resim 11. Léon Bazile Perrault, The Mirror (Narcissa), 1886 (URL-11)

John Berger, sanat yaratımında kadın bedeninin eril toplum tarafından metalaştırılması, arzu nesnesi haline getirilmesini keskin bir dille eleştirmekte, kadına çıplak olması üzerinden ahlak dersi verilmeye çalışıldığından bahsetmektedir. Sadece bakmaktan zevk alındığı için çıplak kadın resmi çizildiğini, kadının kendisine, çıplaklığına bakılmasını içselleştirmesi için elindeki ayna ile onu da bu çıplaklığına bakışa ortak edildiğini vurgulamaktadır. Kendine hayranlık olarak adlandırılan, elinde aynalı bu tarzdaki resimler aynı zamanda ahlaki bağlamda günaha davet, iffetsizlik gibi lanse edildiğini ve böylelikle kadın üzerinden ahlak dersi verilmeye çalışıldığını söylemektedir (Antmen, 2008: 45). Berger bu cümleleriyle erkek merkezli bir toplumda kadın çıplaklığını resmetmekten sanatçının da o resme sahip olanında zevk aldığını ve eline tutuşturulan ayna ile kadının kendini nesneleştirmesine ortak etmeye çalışıldığını bunun riyakâr bir ahlakçılık olduğunu belirtmiştir. 1973 yılında Carol Duncan'ın yazdığı "18.Yüzyıl Fransız Sanatında Mutlu Anneler ve Başka Yeni Fikirler" başlıklı makalesinde, 18.yüzyıl Fransa'sında kadınlara uygun rolleri benimsetmeyi amaçlayan üretimlerle anneliğin ve evliliğin doğal, değerli ve mutluluk veren rolü üzerinde durulduğunu ancak bunun burjuvazinin yeni oluşan devlet yapısının ihtiyaçları doğrultusunda oluşturulduğunun altını çizmektedir.

1900'lerin başından itibaren Duncan'ı izleyen pek çok sanat tarihçisi ve araştırmacı, kadın imgesi üzerinden yaratılmış kadın düşmanlığı konusunu irdelemişlerdir. 1970'lerde Feminist Avangard olarak tanımlanan feminist sanat hareketleri, günümüze kadar birçok sanatçıya öncülük etmiştir. *Cindy Sherman, Carolle Schneemann, Valie Export, Birgit Jürgenssen, Ana Mendieta, Hannah Wilke, Eleanor Antin ve Martha Rosler* tanınmış en ünlü sanatçıların bazılarıdır. Bu sanatçılar yabancılaşma metaforunu kullanarak yarattıkları eserlerde kadın bedenini, tekrar ancak farklı bir bakış açısıyla ele alıp, kadın kimliğinin oluşması bağlamında sorgulamışlardır. Çalışmalarında bedenler bir kurgu içinde ve altyapılarında yer alan kavram ile bağıntılı olduğu görülür. Görsellere ya da direk bedenine yapılan müdahale veya manipülasyonlardan yararlanarak ortaya konulan yaratımlar karşısında modern dünyanın insanının yabancılaştığı beden olgusunu olumlamasını ve duyumsamasını amaçlamışlardır. *Griselda Pollock'a* göre (kendisi de feminist bir sanat tarihçisidir); feminist sanatçıların yabancılaştırma stratejileri yaşamsal bir önem taşımaktadır. Zira kültürün biçimlenmesinde etkin rollere sahip olanlar, genel kabul görmüş olan fetişist olguları aşındıranlardır. Brecht'çi yabancılaştırma süjeyi yani alımlayıcıyı, kültürün yaratımı ve tüketicisi olma noktasında karar verici konumuna taşımakta, böylelikle önemli ve etkili aktör olarak konumlanmasını hedeflemektedir (Antmen, 2008: 305).

1960 sonrası sanatçılar; değişen toplum düzeni ve değerler karşısında, her şeyin alıp satılabilir oluşu ile sanat eserinin de bir bir meta'ya dönüşmesini eleştirmiş, sanatı sunmak için salonlar ve müzeler dışına çıkılması gerektiğini savunmuştur. Bu sayede farklı sanatsal ifade yolları arayışına girilmiştir. Performans sanatı, Süreç Sanatı, Vücut sanatı gibi sanatsal uygulamalar ortaya çıkmıştır. Postmodern olarak adlandırılan bu dönem de sanatsal yaklaşımların bütünü resim sanatının öncülüğüne son vererek disiplinler arası kavramsal bir sanat anlayışı yaratmış ve sanatçılar resim, heykel, fotoğraf, video, enstalasyon gibi farklı biçimlerde sanatlarını ortaya koymuştur (Aydın, 2019: 95).

Feminist sanata katkısı bakımından ilgi uyandıran performans sanatları, kadın bedeninin ifade ettiği anlamları tersyüz etmek yerine, meselenin daha da sorunsallaştırılarak tartışılmasına neden olmuştur. Feminist sanat pratiklerinin ve özellikle beden sanatçılarının bedeni ele almaları kuşkusuz rastlantısal değildir. Marina Abramoviç'in sosyal deneye dönüşen birçok performansında, Gina Pane'in kendi kanını çekerek ayinsel tarzda kendini yaraladığı performanslarında ve Hannah Wilke'in bedenine yapıştırdığı vajina şekli verilmiş sakızlarla bu türde sanatların aslında toplumsal çelişkileri dikkate almadığını nesnel olana değil yüklü olan değere dikkat çekmeyi amaçladığını görebiliriz (Akalin & Baş, 2018; 125- 128).

Ancak dönemin, Feminist sanatçıları ve bazı eleştirmenleri herhangi bir şekilde kadın bedeninin sunulmasını veya temsil edilmesini fetişizm dinamiğine kaçınılmaz olarak bir katkı olarak görmüş ve herhangi bir yolla işaret edilmesinden kaçınılması gerektiğini savunmuşlardır (Akalin ve Baş, 2018:125- 128).

Resim 12. Rebecca Horn, Arm Extensions, 1968 (URL-12)

Resim 13. Marina Abramovic, Imponderabilia, Bologna, Italy 1979 (URL-13)

Resim 14. Hannah Wilke S.O.S. - Starification Object Series, 1974-82 (URL-14).

1982'de yapılan bir söyleşide feminist sanatçı ve kuramcı Mary Kelly kadın imgesinin yani bedeninin veya kimliğin sanat eserlerinde sunulmuş olmasını ciddi bir problem olduğunu söylemektedir. Bilhassa kendisini, kendi bedenini sanat eseri olarak sunan kadın sanatçıların aslında eril düşüncenin öne sürdüğü bakılan nesne olarak kadın imajını desteklediklerini vurgulamaktadır. Bu tarz temsillerin bir meydan okuma ya da verili bir kendilik durumu olarak kadınlık kavramını sorgulamayacağını, yanlış seçilmiş yabancılaştırma araçları olduğunu ifade etmektedir (Antmen, 2008: 304).

Bugün ise toplumsal dönüşüm ve çağın getirdikleri ile değişen birçok kavram ile birlikte sanatta geleneksel kadın imajı yıkılmış, yalnız arzu nesnesi ve cinsel obje olarak ele alınan kadın imgesi yerini sosyal hayatta var olan, kendi bedeninin sahibi, varlığını kendi seçimleriyle anlamlandıran bir kadın imgesine bırakmıştır. Ancak Çağdaş Sanat diye nitelendirdiğimiz günümüz eserlerinde bile halen tartışılan ve öyle görünüyor ki daha uzun yıllar tartışılmaya devam edecek olan kadın imgesi, bedeni ve cinselliği, birçok sanat eserinin konusu, öznesi, sorunu olmaya devam edecektir.

6. SONUÇ

Tarihi süreç boyunca erilin yanında, kendisine yakıştırılan ötekileştirmeye yönelik sıfatlar nedeniyle hep ikinci sınıf olan kadın, sadece sosyal hayatta değil, sanat alanında da kendine yer

bulmakta sorunlar yaşamıştır. Yaratıcı birey, sanatçı olarak konumlanmaktan ziyade sanat nesnesi olarak değerlendirilen kadın, bedeni üzerinden metalaştırılmıştır. Dini, kültürel ve toplumsal gerekçelerle gerçekleştirilen bu metalaşma, kadın bedeninin temsilini cinsellik, güzellik, çirkinlik gibi konumlandırmalar içine almıştır. 19. yüzyıldan itibaren kadınların toplumsal statüsü, eşitlik, hak ve özgürlükleri, metalaştırılmasına karşı gelmeye çabalamaları için söylemler geliştirilmeye başlanmış olmasına karşın 20. yüzyıla kadar bu çabalar pek de işe yaramamıştır. Ancak 20. yüzyıl içinde yaşanan iki büyük savaş, toplumsal olaylar ve bireysel hak ve özgürlükler bağlamında ortaya atılan yeni fikirler yenedünya düzeninde çeşitli farkındalıklar yaratmıştır.

Toplumsal yapı içinde cinsiyet kavramlarına yüklenen anlamlar ve ötekileştirmeye karşı bir başkaldırı olarak oraya çıkan feminizm hareketi de bu farkındalıklardan biri olarak tüm dünyada kendine yer edinmiştir. Sadece ekonomik ve sosyo-kültürel bağlamda değil hayatın tüm alanlarında kadınların bireyselleşmesi, kendi hak ve özgürlükleri, eşitlik gibi kavramlar çerçevesinde etkileri görünen feminizm hareketinin sanat alanındaki yansıması ise nesneleştirilen kadın temsilinden özne olan kadın fikrine evrilmiştir. Sanat eserlerinde hemen her zaman cinsel kimliği ile sunulan kadın imgesinin karşısında tepki alan kadın sanatçılar bu tepkilerini yine kendi cinsel kimlikleri üzerinden göstermişlerdir. Özellikle izlenen olma durumunu, izlenirken sorgulayan durumuna dönüştüren performans ve plastik sanat yaratılarında ortaya koyan feminizm hareketinin takipçileri kadın sanatçılar toplumsal bir farkındalık yaratmaya çalışmışlardır. Ancak halen daha ataerkil bir yapı olan günümüz toplumlarının kültürel ve inançsal yapıları nedeniyle sanat ortamında kadın sanatçılar yer yer ötekileştirmeye maruz kalabilmektedirler.

KAYNAKÇA

- Afşar, T. (1987). *Estetik*, İstanbul: Süreç Yayınları.
- Akalın, T. ve Baş, R. (2018). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadın Sanatçılara Yansıması, *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 2-2: 112-128.
- Albayrak E. C. ve Deniz, A.D. (2020). Kadın Hareketleri ve Medya: 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nün Ulusal Gazetelerde Temsili Üzerine Bir Analiz, *Journal of Humanities and Tourism Research*, 10 (3): 690-709.
- Antmen, A. (2008). *Sanat Cinsiyet-Sanat Tarihi ve Feminist Eleştiri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Antmen, A. (2009). *20.Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Aydın, K. (2019). Modern Sanatta Kadın İmgesinin Değişimi (Resim Sanatı Örneğinde) (*Basilmamış Yüksek Lisans Tezi*), Hatay: Mustafa Kemal
- Bagherifam, P. (2019). Postfeminist Yaklaşımla Çağdaş Sanatta Kadın İmgesi, (*Basilmamış Yüksek Lisans Tezi*), Antalya: Akdeniz.
- Batu, B. (2019). Feminist Hareketin Sanatla İlişkisi, *İdil Dergisi*, 8, (54): 135-141.
- Deniz, D. (2017). Politik Karikatürlerde Kadının Temsili: 1950 Seçimleri ve Nesneleştirilen Kadın, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (2), 490-511.
- Gürses, E. (2019). Tarih, Estetik ve Toplumsal Cinsiyet: Zeugma Mozaiklerinde Kadın İmgesi, (*Basilmamış Yüksek Lisans Tezi*), Gaziantep: Gaziantep
- Işıkören, D., N. (2015). Kadın İmgesi ve Tarih Boyu Değişimi, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 6: 115-131
- İlden, S. (2018). Mekân Objeleri İlişkisi Bağlamında Nü Resimlerde Kadın Bedeni, *Uluslararası Kültür Sanat Ve Toplum Sempozyumu*, Van,
- Karaca, H. (2014). 20.Yüzyıl Sanatında Öz, Töz ve Model Olarak Kadın İmgesi, (*Basilmamış Yüksek Lisans Tezi*), Erzurum: Atatürk
- Sagaert, C. (2017). *Kadın Çirkinliğinin Tarihi*, İstanbul: Maya Kitap.

Salmann, M-J. (1996). Cadı, Çev: Türker Amaner, Sanat Dünyamız 63, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Sankır, H. (2010). Eril tahakküm ve üstün erillik olgusunun plâstik sanatlar alanında toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumuna etkileri üzerine sosyolojik bir değerlendirme. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar Dergisi*, 1-17.

İnternet Kaynakları

URL-1: <https://www.wikiart.org/en/hieronymus-bosch/bee-hive-and-witches>

URL-2: <https://www.wikiart.org/en/adriaen-van-de-venne/beautiful-and-ugly-1634>

URL-3: <https://www.wikiart.org/en/correggio/virgin-and-child-with-an-angel-1524-1>

URL-4: <https://www.wikiart.org/en/guido-reni/assumption-of-the-virgin-1580>

URL-5: <https://www.wikiart.org/en/jacques-louis-david/madame-recamier-1800>

URL-6: https://en.wikipedia.org/wiki/Found_Drowned#/media/File:George_Frederick_Watts_Found_Drowned.jpg

URL7: <https://www.wikiart.org/en/xavier-mellery/immortality-1890>

URL-8: <https://www.wikiart.org/en/jean-francois-millet/the-gleaners-1857>

URL-9: <https://www.wikiart.org/en/jules-joseph-lefebvre/mary-magdalene-in-the-cave-1876>

URL-10: <https://www.guerrillagirls.com/naked-through-the-ages/>

URL-11: <https://www.wikiart.org/en/leon-bazille-perrault/vanitas-1886>

URL-12 <https://elephant.art/iotd/rebecca-horn-arm-extensions-1968/>

URL-13: <https://www.wikiart.org/en/marina-abramovic/imponderabilia>

URL-14: <https://www.moma.org/collection/works/102432>